

УДК 340.134:004.738.5:366.6

ФАРБОТА М.Р., Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩІ

***Анотація.** У статті досліджується стан та перспективи нормативно-правового упорядкування суспільних відносин в сфері Інтернет-ЗМІ в Україні.*

***Ключові слова:** Інтернет-ЗМІ, веб-сайт, веб-ресурс, он-лайн-видання, он-лайн-медіа.*

***Аннотация.** В статье исследуется состояние и перспективы нормативно-правового упорядочения отношений в сфере Интернет-СМИ в Украине.*

***Ключевые слова:** Интернет-СМИ, веб-сайт, веб-ресурс, он-лайн-издание, он-лайн-медиа.*

***Summary.** The state and prospects of regulatory and legal organization of relations in the field of massmedia in Ukraine is explored in the article.*

***Keywords:** massmedia, web-site, web-resource, on-line-edition, on-line-media.*

Постановка проблеми. Збільшення масштабів використання інформаційно-комунікаційних технологій спричинило процес впровадження і використання інформаційних технологій у політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах суспільства. З розвитком новітніх технологій збільшується роль інформації, змінюється її форма, спосіб передачі, обсяг, якість. Розвиток і вдосконалення суспільних відносин в мережі Інтернет є однією з найважливіших складових для переходу світової спільноти на нову ланку розвитку – побудову інформаційного суспільства. Завдяки використанню Інтернет-технологій обмін інформацією стає можливим на великих відстанях за короткий проміжок часу, що слугує стимулом збільшення комунікації. Сьогодні традиційні засоби масової інформації дедалі частіше набувають електронної форми. Інтернет-ЗМІ стають надзвичайно популярними, оскільки отримання інформації з веб-ресурсів є більш зручним, швидким і економічним. Однак, на відміну від друкованих видань, правовий статус електронних мас-медіа в нашій країні залишається невизначеним, виникають проблеми щодо визначення правомочності он-лайн-видань.

Дане питання активно досліджується на науковому рівні. В своїх працях його висвітлювали Афанасьєва К.О., Баранов О.А., Каплій О.В., Новицький А.М., Шевченко Т.С. Вирішення проблеми визначення правового статусу електронних засобів масової інформації має велике значення для забезпечення стабільності функціонування інформаційної сфери і охорони прав і обов’язків учасників інформаційних правовідносин.

Метою статті є визначення стану нормативно-правового упорядкування суспільних відносин в сфері Інтернет-ЗМІ в Україні.

Виклад основного матеріалу. Правовий статус друкованих засобів масової інформації (далі – ЗМІ) в Україні визначений достатньо чітко і регулюється низкою нормативно-правових актів. Однак, сьогодні існує надзвичайна кількість видань, що здійснюють свою діяльність виключно в мережі Інтернет. Така форма діяльності має низку переваг порівняно з традиційними мас-медіа, зокрема, дає змогу збільшувати аудиторію з мінімальними витратами за невеликий проміжок часу, своєчасно оновлювати інформацію. З’ясуємо правове підґрунтя і основні поняття, які стосуються діяльності засобів масової інформації в Україні.

Фундаментальним законом, яким визначаються основні принципи розбудови суспільства і держави унормовано статус традиційних засобів масової інформації. Про це свідчить стаття 34 Конституції України: “Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір” [1]. Дана норма дає можливість стверджувати, що діяльність мас-медіа, тобто діяльність, пов’язана з поширенням інформації для масової аудиторії за допомогою певних засобів, піднесена до найвищого законодавчого рівня. Саме реалізація конституційних прав на інформацію через функціонування ЗМІ дає підстави вважати їх важливими суб’єктами конституційного права України, а звідси випливає необхідність конституційно-правового регулювання Інтернет-ЗМІ, як різновиду традиційних мас-медіа.

Важливо з’ясувати поняття “Інтернет”, як середовища функціонування мережевих ЗМІ. Стаття 1 Закону України “Про телекомунікації” зазначає, що “Інтернет – всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв’язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами” [2]. Відповідно до статті 22 Закону України “Про інформацію” – “масова інформація – інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб. Засоби масової інформації – засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації. Аудіовізуальними засобами масової інформації є радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо. Порядок створення (заснування) та організації діяльності окремих засобів масової інформації визначаються законодавчими актами” [3]. Відповідно до статті 1 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” друкованими ЗМІ є “видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію” [4]. Закон України “Про видавничу справу” зазначає, що “видання повинно відповідати вимогам стандартів відносно оформлення, поліграфічного та технічного виконання” [5]. Згідно зі статтею 29 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” продукцією друкованого засобу масової інформації є “виготовлений видавцем тираж окремого випуску видання, підписаний редактором (головним редактором) на вихід у світ, є продукцією друкованого засобу масової інформації” [4]. “Неодмінною умовою діяльності в Україні друкованих засобів масової інформації є їх державна реєстрація” – це зазначено в статті 11 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” [4]. “Для здійснення телерадіомовлення необхідно отримати відповідну ліцензію” – це встановлює стаття 23 Закону України “Про телебачення і радіомовлення” [5].

Незважаючи на те, що законами України “Про захист суспільної моралі”, “Про недержавне пенсійне забезпечення” застосовується термін “електронний засіб масової інформації”, легального визначення цього терміну в Україні немає, не існує жодного галузевого нормативно-правового акту, який би регулював суспільні відносини щодо створення (реєстрації) і функціонування Інтернет-ЗМІ. В такому випадку, електронні медіа не набувають правомочності друкованих ЗМІ, за винятком, якщо друковані видання, зареєстровані у відповідному до закону порядку, одночасно з друкованими примірниками мають електронну версію свого видання. Про це зазначено в статті 1 Закону “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”: друковані видання “можуть включати до свого складу інші носії інформації (платівки, дискети, магнітофонні та відеокасети тощо), розповсюдження яких не заборонено чинним законодавством України” [4].

Якщо звернутися до наукового визначення Інтернет-ЗМІ, то Баранов О.А. надає наступне визначення: “До них відносять веб-сайти, на яких розміщуються новини та інші інформаційні матеріали, характерні для засобів масової інформації” [6].

Проаналізувавши вищезазначене, можемо зробити висновок, що ЗМІ, для набуття легального статусу, повинні мати наступні ознаки:

- призначені для публічного поширення інформації
- є засобами, призначеними для поширення друкованої або аудіовізуальної інформації.
- мають постійну назву
- виходять з періодичністю один і більше номерів протягом року
- обов’язковою умовою їх діяльності є державна реєстрація або отримання ліцензії.
- порядок їх створення і організація діяльності визначається законами України.

Хоча он-лайн-медіа мають на меті поширення інформації для широкого кола користувачів мережі Інтернет, мають постійну назву, інформація на них, зазвичай, регулярно оновлюється, вони не відповідають іншим вимогам, а саме: електронні видання не можуть відповідати вимогам щодо оформлення, що встановлені законодавством, оскільки вони не мають матеріальної форми вираження, діяльність щодо їх створення і функціонування не регулюється законодавством.

Електронні видання мають низку особливостей, порівняно з друкованими ЗМІ, які зумовлені специфікою розміщення інформації в мережі Інтернет, а саме:

- транскордонний характер розміщення інформації (можливість виникнення різної юрисдикції в учасників правовідносин, що здійснюються в мережі Інтернет)
- можливість анонімно розміщувати інформацію
- можливість подання інформації у різних формах (текстовій, фото-, аудіо-, відео-, інших зображень)
- можливість обміну інформацією між користувачами мережі Інтернет, зміни, виправлення, видалення інформації.

Специфіка функціонування Інтернет-ЗМІ зумовлена технічними особливостями розміщення інформації, що не може охоплюватися існуючим законодавством в сфері діяльності засобів масової інформації. Зокрема, вимогам стандартів відносно оформлення, поліграфічного та технічного виконання. Постає питання: чи потребують он-лайн-медіа спеціального правового забезпечення? Чи не спричинить це обмеження свободи слова?

Проблеми з відсутністю правового забезпечення і офіційного статусу у он-лайн-видань можуть виникнути у зв’язку з отриманням акредитації на прес-конференції або інші заходи, які організують органи державної влади. В статті 3 Закону України “Про висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації” зазначено, що “акредитація повинна надаватися будь-якому журналісту, який може підтвердити свій професійний статус або надати рекомендацію професійного об’єднання журналістів” [8]. Отже, наявність для цього офіційного статусу ЗМІ не потрібна, однак обов’язковим для особи є наявність статусу журналіста.

Існують певні труднощі зі спростуванням недостовірної інформації, розміщеної в Інтернет-ЗМІ. В ст. 277 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зазначено, що “фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім’ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. Спростування недостовірної інформації здійснюється

особою, яка поширила інформацію” [9]. Оскільки матеріали, розміщені на веб-ресурсах можна змінювати і видаляти, інколи складно довести сам факт розміщення недостовірної інформації. В деяких випадках розміщення інформації в мережі Інтернет здійснюється анонімно, тому складно встановити автора тексту.

З іншого боку, діяльність щодо розміщення інформації в мережі Інтернет певною мірою охоплюється нормами існуючого законодавства. Ст. 433 ЦК України встановлює: “об’єктом авторського права є твори, а саме: статті, письмові, аудіовізуальні, фотографічні, інші твори... Твори є об’єктом авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх завершеності, призначення, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження”. Ст. 432 ЦК України: “Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності” [9]. Тобто, автор статті або іншого твору, розміщеного у всевітній мережі, вправі звернутися до суду за захистом своїх законних прав у разі їх порушення. Мережа Інтернет в даному випадку виступає як засіб обміну інформацією, що цілком охоплюється діючим законодавством.

В Україні були спроби врегулювати питання щодо визначення статусу он-лайн-видань. З цією метою Кабінетом Міністрів України було затверджено постанову “Про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів” з метою запровадження єдиної системи обліку електронних ресурсів. До національного реєстру включаються електронні ресурси (далі – е-ресурси) органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб публічного права, доступ до яких здійснюється через телекомунікаційні мережі загального користування. Включення до Національного реєстру е-ресурсів приватної форми власності здійснюється на добровільних засадах [10]. Однак, реєстрація не створює жодних прав чи обов’язків у зареєстрованих суб’єктів, тобто юридичний статус Інтернет-видань залишається невизначеним.

Аналіз нормативних актів та наукових досліджень у даній галузі свідчить про різний підхід щодо вирішення питання діяльності нових медіа.

Серйозний крок у напрямку вирішення цієї проблеми зробила Росія. 14 червня 2011 року президент РФ Дмитро Медведєв підписав федеральний закон “Про внесення змін в окремі законодавчі акти РФ у зв’язку з удосконаленням правового регулювання в сфері ЗМІ”, який доповнює закон РФ “Про засоби масової інформації” 1991 р. поняттям “мережеве видання”. Цим законом запроваджена можливість зареєструвати Інтернет-видання як ЗМІ. Така реєстрація не є обов’язковою, але внаслідок реєстрації Інтернет-видання набуває прав і обов’язків ЗМІ [11].

Європейське співтовариство дотримується іншої позиції стосовно цього питання. 28 травня 2003 року у місті Страсбург країнами-членами Ради Європи була прийнята Декларація про свободу комунікації в Інтернеті. Країни-члени Ради Європи зобов’язалися не застосовувати до змісту (контенту) в Інтернет обмеження, що перевищуватимуть аналогічні обмеження по відношенню до інших засобів постачання змісту (контенту), заохочувати саморегуляцію або спільну регуляцію стосовно змісту (контенту) поширюваного в Інтернет, вчиняти попередній контроль над комунікаціями в Інтернет тільки у виняткових випадках, незалежно від кордонів, сприяти вільному вираженню інформації та ідей, поважати бажання користувачів Інтернет не розкривати свою особистість [12]. У Резолюції Ради Європи “Індикатори положення ЗМІ в умовах демократії” зазначено, що “ЗМІ, що працюють в Інтернеті, не зобов’язані мати державну ліцензію, крім звичайної підприємницької чи податкової реєстрації. ЗМІ повинні мати систему саморегулювання, включаючи право на відповідь та спростування або добровільне вибачення з боку журналістів” [13]. Резолюція Європарламенту з

медіаграмотності у світі цифрових технологій зазначає, що “широкий доступ до інформаційних технологій надає кожному члену суспільства можливість передачі інформації в глобальному масштабі, роблячи його потенційним “журналістом” [14]. Дані положення свідчать про цінність для європейського товариства принципу свободи слова і вираження поглядів, недопущення безпідставного втручання з боку держави в суспільні відносини щодо обміну інформацією, дотримання політики саморегуляції в мережі Інтернет.

За словами директора Інституту медіа-права Тараса Шевченко “Реєстрація інтернет-видань, навіть добровільна, не відповідає світовим стандартам свободи преси. А якщо говорити термінами Європейської конвенції з прав людини, подібна реєстрація не є необхідною в демократичному суспільстві. Навіть добровільна реєстрація може бути першим кроком на шляху до контролю за інформацією в Інтернеті, тому цього кроку краще не робити” [15]. На думку дослідниці Ганни Красноступ: “Про що можна говорити з впевненістю, це про необхідність підготовки проекту закону про порядок створення та організації діяльності засобів масової інформації в мережі Інтернет” [16].

Узагальнюючи вищезазначене, можемо стверджувати, що існує два концептуальних напрямки щодо врегулювання даного питання. Перший ґрунтується на дотриманні принципів відкритості, доступності, свободи обміну інформацією, саморегуляції відносин, що здійснюються в мережі Інтернет без створення галузевих законодавчих актів. Другий підхід – створення окремих спеціальних норм, що здійснюють регулювання діяльності електронних медіа.

Висновки.

Зважаючи на вищевикладене, можемо зазначити, що національне законодавства в сфері діяльності ЗМІ не здатне повною мірою забезпечити гармонійний розвиток суспільних відносин, які виникають у зв’язку з появою нового різновиду засобів масової інформації – мас-медіа, які функціонують в мережі Інтернет.

Вважаємо доречним впровадження комплексу заходів щодо вдосконалення українського законодавства, беручи до уваги особливості електронних мас-медіа. Воно повинно бути здійснено з урахуванням технічних властивостей існування електронних медіа, з додержанням норм міжнародного і національного законодавства задля забезпечення належного і ефективного дотримання та захисту прав та свобод учасників правовідносин в умовах побудови інформаційного суспільства.

Використана література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 92.
2. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.03 р. № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 12. – Ст. 155.
3. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650.
4. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.92 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 1. – Ст. 1.
5. Про видавничу справу : Закон України від 05.06.97 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – № 32. – Ст. 206.
6. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.93 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 10. – Ст. 43.
7. Баранов О.А. Правове регулювання ЗМІ, що використовують Інтернет-технології. // Правова інформатика. – 2012. – № 2(34). – Режим доступу : <http://ippi.org.ua/sites/default/files/12boavit.pdf>

8. Про висвітлення діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування : Закон України від 23.09.97 р. № 539/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – № 49. – Ст. 299.

9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.03 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

10. Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.04 р. № 326.

11. – Режим доступу : <http://ubr.ua/market/media-market/internet-izdaniia-priznali-smi-v-rossii-93921>

12. Декларація про свободу комунікацій в Інтернеті. – Режим доступу : <http://medialaw.org.ua/library/deklaratsiya-pro-svobodu-komunikatsij-v-internet>

13. Індикатори положення ЗМІ в умовах демократії : Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи. – Режим доступу : http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5BRussian_documents%5D/%5B2008%5D/%5BNov2008%5D/Res1636_rus.asp

14. Медиаграмотность в мире цифровых технологий : Резолюция Европарламента от 16.12.08 г. (2008/2129(INI)). – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-ТА-2008-0598+0+DOC+XML+V0//EN>

15. Шевченко Т. Правовий статус Інтернет-ЗМІ в Україні : проблеми, перспективи врегулювання. – Режим доступу : <http://patent.km.ua/ukr/articles/i485>

16. Красноступ Г.М. Правове регулювання Інтернет – засобів масової інформації. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/24640>

Рецензент: Фурашев В.М., кандидат технічних наук, доцент, с.н.с.

~~~~~ * * * ~~~~~